

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

јули 1995.

Jeff Bernard, Katalin Neumer (Hg.), **Zeichen, Sprache, Bewußtsein** (= **Österreichisch-ungarische Dokumente zur Semiotik und Philosophie 2**) Wien 1994, 464 стр.

Ова је књига плод успешне сарадње двеју угледних научних установа — Института за социо-семиотичке студије у Бечу и Института за филозофију Мађарске академије наука — чији су представници увели праксу повремених међусобних сусрета, уз могуће присуство и других људи из струке, што пружа прилику не само за размену гледишта, већ и за занимљива појединачна излагања, која се потом објављују у виду посебног зборника научних прилога — заједничке публикације тих института. О тој корисној сарадњи сазнајемо из уводних напомена (стр. 5–6) које су дате у два дела — први потписују Katalin Neumer и Mihály Szívós, а други Jeff Bernard и Gloria Wihalm.

Радова сабраних у овој књизи је укупно двадесет, али је списак ауторских имена нешто дужи — на њему је двадесет и једно име; једна је тема, наиме, обрађена у коауторству. Биографски подаци о ауторима (међу којима је једанаест Аустријанаца, а десет Мађара) приложени су на крају књиге (стр. 457–464).

Радови су објављени на немачком језику (у дванаест случајева), енглеском (у седам) и француском (у једном случају).

Упадљива разноликост тематског избора у овом зборнику условљена је неуједначеношћу стручног профила оних чијом је заслугом зборник остворен.

С изузетком три случаја проматрања литерарног текста из семиотичке перспективе (Károly Csúri, *Wiederholungsstrukture — aus literarischer Sicht (Am Beispiel von Tomas Manns Tonio Kröger)*, 27–70, János Kelemen, *Der Name der Rose und die Semiotik von Umberto Eco*, 155–172, Katalin Kroó, *Some aspects of the Meaning of the „word“ in Dostojevskij's Novel Crime and Punishment*, 187–208), сви су остали радови мађарског научног тима посвећени филозофским проблемима с језичком темом као кључном компонентом.

Од давнина, а то значи и у античком добу, и у средњем веку, језик се налазио у жижи филозофских размишљања. Још увек, међутим, није довољно истражено шта су све велики умови те далеке прошлости о њему запазили. За поузданија сазнања о томе веома су заинтересовани не само

савремени филозофи него и представници језичке науке (да подсетим: лингвисти су, по природи ствари, филозофима велики дужници; толика су подстицајна идејна струјања на пољу општелингвистичке теорије потекла непосредно из филозофских врела!). Захваљујући труду мађарских колега, сад је пуштен нешто јачи сноп светлости на поједине мисаоне подвиге неких од врхунских представника античког и средњовековног интелектуалног света. Тако се у радовима: András Máté, *Ontology and Semantics in the Phaedo* (209–224) и Lajos Toth, *Die Lernbarkeit einer Grammatik am Beispiel der Platonischen Lehre* (401–444) дају продубљени осврти на Платоново сагледавање семантичке, синтаксичке и граматичке организације језика, а истовремено и информативни коментари о актуелним расправљањима око тог истог у науци, док нас радови: Sándor Ferencz, „*Shöpfung der Sprache*“ oder „*Sprache der Schöpfung*“? *Sprachtheologischer Realismus und ontologisches Argumentum bei Anselm von Canterbury (1033–1109)* (71–86) и Gábor Forrai, *Ockham's Theory of Common Personal Supposition* (87–116) уводе у појмовни свет двојице значајних предводника средњовековне филозофске мисли — славни теолог Анселм, кентербериски (Canterbury = град у југоисточној Енглеској) надбискуп, главни ослонац свом онтолошком аргументу којим се потврђује постојање Бога налазио је у језичком феномену, а најутицајнији енглески филозоф XIV века William из села Ockhama (близу Лондона), творац чувене логичке теорије о *сујозицији* (енгл. *supposition*), живео је у уверењу да је логика првенствено наука о језику.

Од следећа два рада чији аутори спадају такође у мађарску научну екипу, а који се у суштини баве истом темом — тзв. „унутрашњим језиком“ и принципима његовог устројства, Gábor Szécsi, *Intentionality and Meaning* (317–332) и Mihály Szívós, *Vom transzendentalen Denken bis zur inneren Sprache. Versuch zur Interpretation der in philosophischen Texten erschienenen inneren Sprache* (333–358), први је за језичког стручњака интересантнији због тога што садржи релевантне осврте на то како су еминентни представници савремене лингвистике приступали том проблему, док је други рад оријентисан првенствено на стриктно филозофско виђење ствари.

Из стриктно лингвистичке перспективе процењивано, најзначајнији прилог овом зборнику дала је мађарска ауторка Katalin Vimbó: *Specificity and Definiteness of Temporality in Hungarian* (7–26). Наиме, у савременој је лингвистици све израженије стремљење ка томе да се по свом обличком устројству и граматичком понашању иначе неидентичне језичке јединице подвргну описивању с погледом на идентичне семантичке критерије, а Katalin Vimbó је показала да је и на глаголске и прилошке изразе који исказују овремененост радње применљив исти критериј по којем се именске речи, на синтаксичкој равни, супротстављају једна другој као „одређене“, „неодређене“ и „специфичне“.

Тематски репертоар представника аустријске науке, у поређењу с оним што су приказале њихове мађарске колеге, одликује се упадљивом разуђеношћу. Нека од проблемских поља којима је поклоњена пажња, иако иначе по себи неоспорно занимљива, веома су удаљена од непосредних ин-

тересовања лингвистичког стручњака. Тако се у раду Herta Nagl-Dočkal, *Feminism and the Post-modern* (225–246) проучава „женско питање“ из перспективе универзалистичке етике, док је рад Hans Petschar, *Kollektive Repräsentationen in der Habsburgermonarchie am Beispiel Masaryks* (247–258) посвећен сагледавању свих аспеката које је могао имати, у свом времену, текст знаменитог чешког политичара Томаша Масарика (Tomáš Garrigue Masaryk) са насловом *Nová Evropa* (објављено 1920. у Прагу). Agnes Ploteny и Peter Stockinger у *Analyse et acquisition des connaissances à l'aide de standards* (259–278) говоре нам о релативности наших спознаја које су, у ствари, зависне од неких тренутно важећих стандарда (што треба имати посебно на уму приликом научних пословања око изграђивања тзв. „вештачке интелигенције“), а Frank Hartmann разматра појам „урбанитета“, тј. одлике понашања средине и појединца у граду и принципе њиховог комуницирања, у свом прилогу *Urbanität. Die Stadt als Lebenszeichen* (139–154). Само још један рад остаје тематски на маргинама непосредних интересовања лингвистичког стручњака будући да се бави семиотичком устројеношћу одређеног литерарног дела: Sigrid Schmidt-Bortenschlager, *Auctor in fabula. H. C. Artmann, eine zentrale literarische Randfigur* (303–316). Сви преостали прилози аустријских колега садрже у себи такве увиде у ствари који никако не би смели остати ван видног поља лингвистичког дела потенцијалне читалачке публике овог зборника.

Они из лингвистичке струке чије су истраживачке наклоности усмерене претежно на социолингвистичку проблематику наћи ће у раду Georg Kremnitz, *Zu soziolinguistischen Einschätzungen des Okzitanischen im 18. und beginnenden 19. Jahrhundert. Seine Abwertung als Patois und ihre dialektischen Umkehrungen* (173–186) занимљиве, и то с принципске тачке гледишта, податке о судбини „окситанског језика“ (*la langue d'oc*) на којем је културно израстала јужна Француска у једном раздобљу свог историјског развоја, а у раду Robert Tanzmeister, *Sprachwissen, Sprachbewußtsein, Sprachideologie, Sprachgefühl: Konzepte zur Repräsentation von Sprachnormen* (359–400) подстицајне информације о појмовном апарату којим треба да располаже свако ко се упушта у нормативне захвате унутар сопственог језика желећи да у томе буде успешан. Језичком стручњаку ширих општелингвистичких хоризоната добро су позната, између осталог, и два догађаја која су битно допринела да се усвоје неки сасвим нови правци мишљења у језичкој науци: године 1934. психолог Karl Bühler, иначе Бечлија, испрени саговорник „пражана“, зачетника европског структурализма у лингвистици, објавио је своју надахнуту књигу *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache* у којој је зацртао основе науци о знаку, а почетком шездесетих година, на територији бившег Совјетског Савеза, у градовима Москви и Тарту, почела су се интензивно утемељавати и гајити таква учења о језику која на прави начин утиру путеве ка машинском превођењу. У раду Martin Reislgl (mit einem Vorwort von Martin Seiler), *Das Organon-Modell der Sprache. Oder: Omne simile claudicat* (279–302) разматрају се Bühlerove заслуге за иницирање семиотичких истраживања и учвршћивање структуралних погледа на

језик, док рад Peter Grzybek, *Bemerkungen zum Modellbegriff in der Semiotik (unter besonderer Berücksichtigung der Moskauer/Tartuer Schule)* (117–138) износи оцене о томе шта јесу, а шта нису успеле да освоје на плану појмовних тековина научне екипе из Москве и Тартуа. Управо због тога што смо ми који припадамо лингвистичком „еснафу“ иначе добро обавештени, али само из својих, лингвистичких стручних извора, и о једном и о другом, та разматрања нама знаног, пропуштена, међутим, кроз једну за нас неуобичајену оптику, веома су инструктивна. Вреди, на крају, посебно истаћи занимљивост прилога Josefa Wallmannsbergera, *Reflections on the Virtualities of the Word* (445–456) у којем се позната Ворфова (Benjamin Lee Whorf) хипотеза о томе да су наша поимања света унеколико одређена сопственим нам језиком суочава с оним што се последњих деценија сазнало о човеку захваљујући раду на устројавању „интелигентних“ машина.

Да закључим: ова књига ће за свог читаоца бити неоспорно високо информативна лектира. Додуше, можда ће неке појединце одбити од ње толика хетерогеност у њој обрађених тема; многи људи нису спремни да дубље зарањају у области потпуно изван сопствене струке. Но, што време више одмиче, све је присутнија у науци интердисциплинарна сарадња; можда ће управо овакви „хетерогени“ зборници бити у будућности доминантна лектира научног радника?

Београд

Милка Ивић